

території видів *Lycopodiella inudata* (L.) Holub, *Adonis wolgensis* Stev., *Rosa rubiginosa* L., *Dictamnus albus* L. та ряд інших, що потребує підтвердження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрак О.М. Конспект флори Лівобережного Придніпров'я. Судинні рослини. – Полтава: Верстка, 1997. – 162 с.
2. Давидов Д.А., Гомля Л.М. Поширення *Lathyrus venetus* (Mill.) Wohlf на території Полтавської області // Актуальні проблеми дослідження та збереження фіторізноманіття. Матеріали конференції молодих учених – ботаніків (6-9 вересня 2005 р., м. Умань, Національний дендрологічний парк "Софіївка" НАН України). – К., Фітосоціоцентр, 2005. – С. 47-49.
3. Давидов Д.А., Гомля Л.М. *Symphytum tauricum* Willd. на Полтавщині // Регіональні проблеми природокористування та охорона рослинного та тваринного світу. Матеріали міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених. – Кривий Ріг, 2006. – С. 88.
4. Іллічевський С.О. Флора околиць Полтави (з повним списком дикої рослинності). – Полтава: "Полтава-Поліграф", 1-а райрук., 1927. – 32 с.

Gomlya L. M., Davydov D. A.

ADDITION TO "THE SUMMARY OF FLORA OF THE LEFT-BANK OF THE DNIEPER RIVER" OF POLTAVA REGION

The results of floral research of 2003-2006 years are given in the article. The new species of plants, added to the previous research of Poltava's territory are disclosed.

Надійшла 25.01.2006 р.

УДК 634.1.581

Н. В. Мельниченко

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601

КРИТИКО-СИСТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОДУ *SORBUS* L.

Вид, рід, родина, підродина, секції, підсекції, таксони, системи, філогенетичні зв'язки, горобина

Серед значної кількості аборигенних та інтродукованих деревних плодово-ягідних порід особливий інтерес в науково-історичному відношенні становить рід горобина (*Sorbus* L.) родини Розові (*Rosaceae* Juss.), підродина Яблуневі (*Maloidea* Focke).

В підродині *Maloideae* одним із заплутаних і складних в таксономічному відношенні родів є *Sorbus* L.

Широке морфологічне варіювання ознак вегетативних і генеративних органів, досить часто зустрічається явище інтрогресивної гібридизації з наступними апоміксисом і поліплоїдією, а також еволюційна гетеробатмія ознак, які надто ускладнюють дослідження систематичних і філогенетичних взаємозв'язків всередині роду. З цієї причини, починаючи з часів К.Ліннея, різні ботаніки-систематики або об'єднують окремі секції даного роду, або рід *Sorbus* L. об'єднують в цілому з іншими родами *Maloideae*, або ж ділять його, підносячи секції до рангу роду [4, 12, 13].

Згідно з літературними даними, рід *Sorbus* вважається офіційно встановленим К.Ліннеєм [15]. Цей рід фігурував вже в 1735 р. в ліннейській “Systema Natura”.

На основі двох видів, а саме: *Sorbus aucuparia* і *Sorbus domestica*, Лінней (Linnaeus, 1753) виділив окремий рід *Sorbus* [15]. В подальшому у систему даного роду значний вклад внесли: Декандоль (De Candolle, 1825) [11], Унгер (Unger, 1869)[23], Максимович (Maximowicz, 1874) [19], Хедлунд (Hedlund, 1901)[13], Шнайдер (Schneider, 1906) [22], Редер (Rehder, 1949) [21], Гроссгейм (Гроссгейм, 1952) [4], Гурський (Гурский, 1957) [5], Карпати (Karpati, 1960) [14] та ряд інших, які в межах роду виділяли окремі таксони, надаючи їм ранг родів.

У важливому для вирішення систематичних проблем підродин яблуневих класичному біоморфологічному ряді еволюційного розвитку представники роду *Sorbus* займають особливе місце. Уже в їх найменуваннях, де поєднані біологічні, морфологічні і географічні аспекти, ця своєрідність чітко простежується. Види горобин, звичайно, фігурують у складі двох біоморфогруп: 1) дерева кущоподібного типу, які в дорослому стані мають кілька стовбурів, розвиваються із сплячих (або додаткових) бруньок материнського стовбура і є перехідними формами від дерев до кущів; 2) дерева плодового типу із стовбуром, який ще в молодому віці втрачає перевагу в рості над бічними пагонами, в зв'язку з чим у кроні головна вісь не виділяється серед бічних пагонів.

Хоча підродина Maloidea, куди належить рід *Sorbus*, становить добре окреслену природну групу, єдиного трактування різних родів та їх обсягу й досі немає. Розбіжності монографів зумовлені й великою кількістю міжродових гібридів, однією з пар яких незмінно є рід *Sorbus* x *Sorbipyrus* Schneid., x *Sorbaronia* Schneid., x *Sorbocotoneaster* Pojark., x *Amelasorbus* Rehd., x *Crataegosorbus* Makino, x *Malosorbus* Browicz [8].

Об'єм роду *Sorbus* чітко не встановлений через великий поліморфізм видів, що утворюють цей таксон, а також через розрив їх ареалів.

Рід *Sorbus* об'єднує 80 видів [6, 9, 10, 20]. Е.Ц.Габриелян [3] визнає в роді 50 видів, уникаючи значної кількості сумнівних.

В IX томі “Флоры СССР” [6], В.Л.Комаров і Ю.Д.Цинзерлінг поділяють рід *Sorbus* L. на 2 підроди: *Eu-Sorbus* Kom. і *Hahnia* Med. Підрід *Eu-Sorbus* В.Л.Комаров розбиває на 2 секції - *Cormus*, в яку включає єдиний вид *Sorbus domestica* і *Aucuparia* з 3-ма рядами. Підрід *Hahnia* Ю.Д. Цинзерлінг також розбиває на 2 секції: *Aria* з 5-ма рядами, до складу яких входить 20 видів і монотипну секцію *Torminaria* з видом *Sorbus torminalis* L.A.Reder [21] виділяє *Sorbus* L. в самостійний рід з 5-ма секціями.

Багата на види родина *Rosacea* Juss. поширена переважно в помірних і субтропічних областях північної півкулі, охоплює чимало цінних і декоративних рослин. Саме з цієї причини розові з давніх-давен привертала увагу багатьох дослідників.

У другій половині XX ст. чеський систематик М.Кованда [15-17], базуючись вже на сучасному рівні досліджень горобин, вважає цілком обгрунтованим розподіл роду *Sorbus* на п'ять родів (*Agia*, *Torminaria*, *Chamaemespilus*, *Aucuparia* і *Sorbus*), висуваючи, насамперед, карпоботанічні, морфологічні, анатомічні і фітогеографічні критерії.

О.П.Декандоль [11] та деякі інші автори, які об'єднували разом роди *Sorbus*, *Pyrus* і *Malus*, опинилися в меншості. Більшість флористів і систематиків Євразії [20] свої висновки обгрунтовують поглядами, які склалися ще наприкінці XIX ст.

Подальший прогрес в систематиці даного роду знаменувався вирішенням завдання визначити ступінь генетичної спорідненості його представників у флорі України, поширених в рівнинних і гірських районах, методом гібридизації. Дані експерименту підтвердили справедливості віднесення їх як самостійних видів до різних секцій [3].

Видова самостійність *S.taurica* і *S. stankovi* в окремих таксономістів викликала сумніви. Одним з прихильників видової самостійності цих форм був К.П.Попов [7], який в своїй дисертації “Рябины Крыма и перспективы их использования в культуре», визначає їх близькість за головними морфологічними і екологічними ознаками, мотивує необхідність їх видового розподілу у зв'язку з особливостями географічного розмежування в Криму.

Водночас, в пізніших дослідженнях з використанням методів геносистематики відмічається необхідність виваженішого підходу при визначенні таксономічного положення складних в систематичному відношенні представників родини *Rosaceae*.

Отже, в дослідженнях різних авторів рід *Sorbus* L. набуває різного тлумачення.

БОТАНІКА

Монотипний підхід справедливо визначається рядом авторів більш доцільнішим при регіональних флористичних дослідженнях, зумовлює використання надвидових таксонів. Схема класифікації роду *Sorbus* набуває такого вигляду:

Genus Sorbus L.

Sect. Sorbus.

Subsect *Sorbus*. - *S. aucuparia* L., *S. austriaca* (G.Beck) Hedl., *S. glabrata* (Wimm. & Grab.) Hedl.

Sect. Lobatae Gabr. - *S. intermedia* (Ehrh.) Pers., *S. roopiana* Bordz.

Sect. Aria Pers. - Subsect. *Ariae* - *S. aria* (L.) Crantz

Subsect. *Umbellatae* Gabr. - *S. graeca* (Spach) Lood. Ex Schauer, *S. tuca* Zinserl., *S. taurica* Zinserl., *S. pseudolatifolia* K. Pop. (= *S. tauricila*) Zaikonn.)

Sect. Torminaria (DC.) Dumort. - *S. torminalis* (L.) Crantz

Sect. Cormus (Spach) Boiss. - *S. domestica*

Протягом 1987-2006 рр. нами проводилось обстеження видового складу горобин флори України. Результати досліджень свідчать про те, що у флорі України рід *Sorbus* L. представлений 2 аборигенними і 35 введеними в культуру видами. Ці види, згідно системи Е.Ц.Габриелян [3], якої ми дотримуємося в роботі, згруповані в два підроди та шість секцій (табл. 1).

Таблиця 1.

Розподіл видів, форм і сортів горобин флори України за секціями

Підрід, секції	Назви видів
1	2
Підрід <i>Eu-Sorbus</i>	1. <i>S. americana</i> Marsh..
Секція 1. <i>Aucuparia</i> Medic	2. <i>S. amurensis</i> Koehne .
	3. <i>S. aucuparia</i> L.
	4. <i>S. commixta</i> Hedl.
	5. <i>S. decora</i> (Sarg) Schneid.
	6. <i>S. discolor</i> (Maxim) Maxim.
	7. <i>S. esserteaniana</i> Koehne.
	8. <i>S. gracilis</i> (Sieb et Zucc) Koch
	9. <i>S. koehneana</i> Schneid.
	10. <i>S. matsumurana</i> (Mak. Koehne.
	11. <i>S. minima</i> (Ley) Hedl.
	12. <i>S. pohuaschanensis</i> (Hance) Hedl.
	13. <i>S. reflexipetata</i> Koehne.
	14. <i>S. rhederiana</i> Koehne.
	15. <i>S. rufo-ferruginea</i> (Schneid) Schneid.
	16. <i>S. sambucifolia</i> (Chen et Schlecht)
	Roem.
	17. <i>S. sargentiana</i> Koehne.
	18. <i>S. serotina</i> Koehne.
	19. <i>S. sibirica</i> Hedl.
	20. <i>S. tianschanica</i> Rupr.

БОТАНІКА

1	2
	<p style="text-align: center;">Сорти :</p> <p>1. Granatnaya – <i>S. aucuparia</i> x <i>Crataegus sanguinea</i> (= <i>Crataegosorbus Miczurinii</i> A. Pojark.).</p>
	<p>2. Likernaya – <i>S. aucuparia</i> x <i>Aronia melanocarpa</i></p> <p style="text-align: center;">Форми :</p> <p>1. Dirkenii C.K. Schneid . 2. fastigiata (Loud) Hartw . 3. pendula (Kirchn.) C. Koch 4. macrocarpa hort. 5. microphylla hort. 6. fol. aureis hort. 7. integerrima Hartman . 8. xantocarpa Hartw. Et Ruempl. 9. edulis Dieck. 10. caucasigena Kom. 11. rossica (Nevezhinskaya).</p>
Підрід <i>Nahnia</i> Med. Секція II. <i>Lobatae</i> Gabr	<p>1. <i>S. caucasigena</i> Zinserl. 2. <i>S. fennica</i> (Kalm.) Fries. 3. <i>S. thuringiaca</i> (Ise) Fritch.</p>
Секція III. <i>Aria</i> Pers.	<p>1. <i>S. aria</i> (L.) Crantz. 2. <i>S. graeca</i> (Spach.) Lood et Schauer. 3. <i>S. hybrida</i> L. 4. <i>S. intermedia</i> (Ehrh.) Pers. 5. <i>S. latifolia</i> (Lam.). 6. <i>S. mougeottii</i> Soy et Gord. 7. <i>S. subtomentosa</i> (Albov) Zinserl. 8. <i>S. turkestanica</i> (Franch.) Hedl. 9. <i>S. umbelata</i> (Desf.) Fritch.</p>
Секція IV. <i>Micromeles</i> (Decne) Rehd.	<p>1. <i>S. albovi</i> Zinserl. 2. <i>S. alnifolia</i> (Soy et Zucc.) Koch 3. <i>S. armeniaca</i> Hedl.</p>
Секція V. <i>Torminaria</i> (DC.) Dumort.	<i>S. torminalis</i> (L.) Crantz.
Секція VI. <i>Cormus</i> (Spach.) Boiss.	<i>S. domestica</i> L.

Питання систематики роду *Sorbus* L. флори України є актуальним і сьогодні і потребує подальшого дослідження. На основі аналізу доступних літературних джерел, ми вважаємо доцільним поділ ліннеївського роду *Sorbus* L. на 2 підроди і 6 секцій і підтверджуємо систему роду, запропоновану Е.Ц. Габріелян [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов А.С. О возможных причинах расхождения взглядов фено- и геносистематиков на филогению и систему высших растений // Укр. ботан. журн. - 2000. - Т.85, №1. - С. 3-11.
2. Антонов А.С. Существуют ли молекулярные предпосылки ревизии филогении и системы наземных растений // Журн. общ. биол. - 1999. - Т.60, №5. - С. 745-776.
3. Габриэлян Э.Ц. Рябины (*Sorbus* L.) Западной Азии и Гималаев. – Ереван: Изд-во АН Арм. ССР, 1978. – 264 с.
4. Гроссгейм А.А. Растительные богатства Кавказа. – М.: МОИП, 1952. – 632 с.
5. Гурский А.В. Основные итоги интродукции древесных растений в СССР. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1957. – 304 с.
6. Комаров В.Л., Цинзерлинг Ю.Д. Род *Sorbus* L. // Флора СССР. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1934. – Т. 9. – 372 с.
7. Попов К.П. Новый вид рябины из Крыма. // Ботан. материалы гербария Ботан. ин-та АН СССР, 1959. – Т.19. - С. 8-11.
8. Соколов С.Я., Связева О.А. География древесных растений. – М.: Наука, 1965. – 265 с.
9. Тахтаджян А.Л. Система магнолиофитов. - Л.: Наука, 1987. – 439 с.
10. Тахтаджян А.Л. Система и филогения цветковых растений. - М.-Л.: Наука, 1966. – 611 с.
11. De Candolle A.P. *Prorumus systematic naturalis Regni Vegetabilis sive Enumeratio contracta Ordinum, Generum, Specierumque Plantarum gusugue cognitarum juxta Metodi naturalis Nemas digesta.* – Paris, 1825. - Vol. 2.- 630 p.
12. *Flora Europaea.* Cambridge: Univ, press, 1968. – Vol. 2. – 455 p.
13. Hedlund T. *Monographie der Gattung Sorbus* // Knge. suen. vetenskapsakad. Kendl, 1901. – Bd. 35, № 1, s. 147.
14. Karpati Z. *Die Sorbus – Arten Ungarns und der angrenzenden Gebiete* // Feddes Repert., 1960, 62, 2-3. – P. 71-331.
15. Kovanda M. *Floer and fruit morphology of Sorbus in correlation to the taxonomy of the genus Preslia.* – 1961. – 32.1. – P.16-41.
16. Kovanda M. *On the generic concepts in the Maloidae.* – Preslia, 1965. 37.1. – 98 p.
17. Kovanda M. *Taxonomical studies in Sorbus subgen. Aria. Dendrol. Cechost.* – 1961. – T.3. – P.31-47.
18. Linne C. *Species Plantarum.* – Holmiae. 1753. – Т. 1. – 2. – 1200 p.
19. Maximowicz C.I. *Diagnoses plantarum novarum Japoniae et Mandshuriae* // Bul. Acad. Sci. St. Pt. 1874. – Т. 19. – S. 173.
20. Mosyakin Sergei L., Fedoronchuk Mykola M. *Vascular Plants of Ukraine: a nomenclatural checklist.* Editor Sergei L Mosyakin. – Kiev, 1998. – XXIV. – 345p.
21. Rehder A. *Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America.* New York: Macmillan, 1949. – 996 p.
22. Schneider C.K. *Illustriertes Handbuch der Laebholzkunde.* Jena: Fischer, 1906. – Bd 1. – 10 S.
23. Unger F. *Die fossile Flora von Radoboj.* – 1869. – 423 s.

Melnichenko N. V.

CRITICAL-SYSTEMATIC ANALYSIS GENUS OF THE SORBUS L.

The taxonomist position and scope of the genus *Sorbus* L. in systems of Linnacus, Crantz, Medicus, De Candolle, Spach, Roemer, Opiz, Decaisne, Kohne, Beek, Dippel. The views of taxonomist who lived in XX century at the scope and phylogenetic connections within genus *Sorbus* L.

Надійшла 20.11.07 р.